

IQLIM O‘ZGARISHI SHAROITIDA O‘ZBEKISTON O‘RMON RESURLARINI BARQAROR BOSHQARISHNING DOLZARB MASALALARI

Karimova Gulsevar Erkinjon qizi

Namangan davlat texnika universiteti magistranti

e – mail:ksevara105@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada iqlim o‘zgarishining O‘zbekiston o‘rmon resurslariga ko‘rsatayotgan ta‘siri hamda ularni barqaror boshqarish masalalari yoritilgan. Tadqiqot davomida o‘rmon xo‘jaligi sohasiga oid milliy qonunchilik hujjatlari, davlat dasturlari va xalqaro tashkilotlar ma‘lumotlari tahlil qilindi. O‘rmonlarning ekologik barqarorlikni ta‘minlashdagi o‘rni, cho‘llanish jarayonining kuchayishi, saksovulzorlarning ahamiyati va zamonaviy boshqaruv usullariga alohida e‘tibor qaratildi. Maqola aniq statistik ma‘lumotlar va amaliy tajribalarga asoslangan holda yozilgan*

Аннотация: *В данной статье рассматривается влияние изменения климата на лесные ресурсы Узбекистана и их устойчивое управление. В исследовании проанализированы национальные законодательные документы, государственные программы и информация международных организаций, занимающихся вопросами лесного хозяйства. Особое внимание уделено роли лесов в обеспечении экологической стабильности, интенсификации опустынивания, важности саксауловых лесов и современным методам управления. Статья написана на основе достоверных статистических данных и практического опыта.*

Abstract: *This article discusses the impact of climate change on Uzbekistan's forest resources and their sustainable management. During the study, national legislative documents, state programs, and information from international organizations related to the forestry sector were analyzed. Special attention was paid to the role of forests in ensuring ecological stability, the intensification of desertification, the importance of saxaul forests, and modern management methods. The article is written based on accurate statistical data and practical experience.*

Kalit so‘zlar: *o‘rmon xo‘jaligi, iqlim o‘zgarishi, barqaror boshqaruv, ekologik xavfsizlik, saksovulzorlar, cho‘llanish.*

Ключевые слова: *лесное хозяйство, изменение климата, устойчивое управление, экологическая безопасность, саксауловые леса, опустынивание*

Keywords: *forestry, climate change, sustainable management, ecological security, saxaul forests, desertification*

Kirish

So‘nggi o‘n yilliklarda iqlim o‘zgarishi global miqyosda ekologik muammolarning keskinlashuviga sabab bo‘lmoqda. Yer yuzida o‘rtacha haroratning oshishi, yog‘ingarchilik rejimining buzilishi va qurg‘oqchilik holatlarining ko‘payishi tabiiy ekotizimlar, xususan,

o‘rmonlar barqarorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda [6]. O‘rmonlar esa nafaqat tabiiy resurs, balki ekologik muvozanatni saqlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi sharoitida ushbu muammo yanada dolzarbdir, chunki mamlakat hududining katta qismi qurg‘oqchil va yarim qurg‘oqchil mintaqalarga to‘g‘ri keladi. O‘zbekiston Respublikasining “O‘rmon to‘g‘risida”gi Qonunida o‘rmonlar davlat muhofazasida bo‘lgan milliy boylik sifatida e‘tirof etilib, ularni saqlash va ko‘paytirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishi etib belgilangan [1]. Shuningdek, Prezidentning 2022–2030-yillarda o‘rmon xo‘jaligini rivojlantirish konsepsiyasida o‘rmon maydonlarini kengaytirish va degradatsiyaga uchragan hududlarni tiklash ustuvor vazifa sifatida qayd etilgan [2].

Hozirgi vaqtda respublika hududining taxminan 8–9 foizi o‘rmon bilan qoplangan, bu ko‘rsatkich ekologik barqarorlikni to‘liq ta‘minlash uchun yetarli emas [3]. Shu bois o‘rmon xo‘jaligini ilmiy asosda boshqarish va iqlim o‘zgarishiga moslashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

METODOLOGIYA

Iqlim o‘zgarishi sharoitida o‘rmonlar ekologik tizimning eng muhim elementlaridan biri bo‘lib qolmoqda. O‘rmonlar atmosferadagi karbonat angidridni yutib, issiqxona gazlari ta‘sirini kamaytiradi, tuproqni eroziyadan himoya qiladi hamda biologik xilma-xillikni saqlashga xizmat qiladi [6], [7]. Shu sababli o‘rmon resurslarining qisqarishi ekologik xavfsizlikka bevosita tahdid tug‘diradi.

O‘zbekistonning cho‘l hududlarida joylashgan saksovlzorlar alohida ahamiyatga ega. Saksovl daraxtlari qum ko‘chishini to‘xtatish, shamol eroziyasini kamaytirish va cho‘llanish jarayonini sekinlashtirishda muhim rol o‘ynaydi [5]. Rasmiy ma‘lumotlarga ko‘ra, Orolbo‘yi hududida so‘nggi yillarda 1,7 million gektardan ortiq maydonda saksovl va boshqa cho‘l o‘simliklari ekilgan [4]. Ushbu tadbirlar ekologik vaziyatni yaxshilash bilan birga, hudud aholisining yashash sharoitini barqarorlashtirishga ham xizmat qilmoqda.

Saksovlzorlar cho‘llanish jarayonlariga qarshi kurashishda asosiy tabiiy to‘siq vazifasini bajaradi. Ular tuproqning mexanik tarkibini mustahkamlab, eroziya jarayonlarini sekinlashtiradi. Shuningdek, saksovlzorlar cho‘l hududlarida mikroiklimni yaxshilaydi, ya‘ni havo haroratining keskin o‘zgarishini yumshatadi va namlikni saqlashga yordam beradi.

Biologik xilma-xillik nuqtayi nazaridan ham saksovlzorlar muhim ahamiyatga ega. Saksovl atrofida cho‘l sharoitiga moslashgan ko‘plab o‘simlik va hayvon turlari yashaydi. Ular uchun saksovlzorlar panoh, oziqa va yashash muhiti bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, cho‘l qushlari va mayda sutemizuvchilar uchun bu hududlar muhim ekotizim hisoblanadi.

Biroq saksovlzorlar hozirgi kunda jiddiy antropogen bosim ostida qolmoqda. Ularning yoqilg‘i sifatida noqonuniy kesilishi, chorva mollari tomonidan haddan tashqari yaylov sifatida foydalanilishi va iqlim o‘zgarishi ta‘siri saksovlzorlarning qisqarishiga olib kelmoqda. Bu holat cho‘l hududlarida ekologik muvozanatning buzilishiga sabab bo‘lmoqda.

Shu bois, cho‘l hududlarida joylashgan saksovlzorlarni muhofaza qilish va tiklash muhim vazifalardan biridir. Saksovl ekish ishlarini kengaytirish, ayniqsa Orolbo‘yi

hududida himoya o‘rmonzorlari barpo etish, davlat va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish zarur. Iqlim o‘zgarishi sharoitida saksovulzorlarni barqaror boshqarish cho‘llanishga qarshi kurashish va ekologik barqarorlikni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, tog‘li hududlarda o‘rmonlarning qisqarishi suv rejimining buzilishiga, sel va ko‘chki xavfining oshishiga olib kelmoqda [3]. Bu holat o‘rmon xo‘jaligini faqat resurs sifatida emas, balki muhim ekologik himoya tizimi sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi. O‘rmonlar tuproq eroziyasini kamaytiradi, havoni tozalaydi, uglerod gazlarini yutib, kislorod ajratadi. Bundan tashqari, ular aholi uchun iqtisodiy resurs bo‘lib, dorivor o‘simliklar, mevalar va boshqa tabiiy mahsulotlar manbai hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq hududlarida o‘rmonlar aholining turmush darajasini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Iqlim o‘zgarishi O‘zbekiston o‘rmon resurslariga bevosita va bilvosita ta‘sir ko‘rsatmoqda. Havo haroratining ko‘tarilishi va yog‘ingarchilik miqdorining kamayishi natijasida suv tanqisligi kuchaymoqda. Bu holat daraxtlarning o‘sishi va rivojlanishiga salbiy ta‘sir etib, o‘rmonlarning tabiiy tiklanish jarayonlarini sekinlashtirmoqda.

Qurg‘oqchilik davrlarining uzayishi o‘rmon yong‘inlari xavfini oshiradi. Ayniqsa, yoz oylarida yuqori harorat va quruq shamollar yong‘inlarning tez tarqalishiga sabab bo‘lmoqda. Iqlim sharoitining o‘zgarishi zararkunandalar va kasalliklarning ko‘payishiga ham olib kelmoqda. Bu esa o‘rmonlarning biologik barqarorligini pasaytirib, ularning degradatsiyasini tezlashtirmoqda. O‘zbekistonda o‘rmon resurslarini barqaror boshqarishda bir qator dolzarb muammolar mavjud. Avvalo, o‘rmon maydonlarining yetarli emasligi va ularning notekis joylashuvi muhim muammo hisoblanadi. Suv resurslarining cheklanganligi o‘rmonlarni kengaytirish va tiklash jarayonlarini murakkablashtirmoqda.

Shuningdek, o‘rmon xo‘jaligi sohasida moliyaviy va texnik ta‘minotning yetishmasligi, zamonaviy monitoring va boshqaruv tizimlarining to‘liq joriy etilmaganligi ham muammo tug‘diradi. Mahalliy aholining o‘rmonlarni muhofaza qilishga yetarli darajada jalb etilmaganligi, noqonuniy daraxt kesish holatlarining mavjudligi o‘rmonlarga antropogen bosimni kuchaytiradi.

Iqlim o‘zgarishiga moslashish sharoitida o‘rmon resurslarini barqaror boshqarish uchun kompleks yondashuv zarur. Birinchi navbatda, iqlimga chidamli va mahalliy sharoitga mos daraxt va buta turlarini tanlash va ekish muhim ahamiyatga ega. Cho‘l hududlarda himoya o‘rmonzorlari va yashil belbog‘larni kengaytirish cho‘llanishga qarshi samarali vosita hisoblanadi.

Bundan tashqari zamonaviy GIS va masofadan zondlash texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘rmonlarning holatini doimiy monitoring qilish mumkin. O‘rmonlarni tiklash bo‘yicha davlat dasturlarini kuchaytirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va xalqaro tajribani joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, mahalliy aholining ekologik madaniyatini oshirish va ularni o‘rmonlarni boshqarish jarayoniga jalb etish barqaror rivojlanishni ta‘minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon resurslarini muhofaza qilish va barqaror boshqarish bo‘yicha bir qator davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Ushbu dasturlar o‘rmon maydonlarini kengaytirish, degradatsiyaga uchragan hududlarni tiklash va ekologik muvozanatni ta‘minlashga qaratilgan. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga

oshirilayotgan loyihalar ilmiy va moliyaviy yordam ko‘rsatishda muhim ahamiyatga ega. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, o‘rmonlarni barqaror boshqarish faqat davlat organlari emas, balki mahalliy aholi, nodavlat tashkilotlar va xususiy sektor ishtirokida samarali amalga oshiriladi. Shu bois, O‘zbekistonda ham ko‘p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish muhim vazifalardan biridir.

Xulosa

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, iqlim o‘zgarishi sharoitida O‘zbekiston o‘rmon resurslarini barqaror boshqarish ekologik xavfsizlikni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi. Amaldagi qonunchilik va davlat dasturlari bu borada yetarli huquqiy asos yaratmoqda [1], [2]. Biroq o‘rmon xo‘jaligida ilmiy yondashuvni kuchaytirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ekologik ongni oshirish orqali mavjud muammolarni samarali hal etish mumkin. O‘rmonlarni muhofaza qilish bugungi kun ehtiyoji bo‘lib, kelajak avlodlar manfaatlari bilan chambarchas bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi “O‘rmon to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2018.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2030-yillarda o‘rmon xo‘jaligini rivojlantirish konsepsiyasi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi rasmiy statistik ma’lumotlari.
4. Orolbo‘yi hududini ekologik tiklash bo‘yicha davlat dasturlari.
5. Axmedov B.A. Cho‘l hududlarida o‘rmonlashtirishning ekologik ahamiyati. – Toshkent, 2020.
6. FAO. State of the World’s Forests. – Rome, 2022.
7. IPCC. Climate Change and Land. – Geneva, 2019.
8. Karimov Sh.Sh. O‘rmon xo‘jaligida GIS texnologiyalaridan foydalanish. – Ilmiy maqola, 2021.